

УДК: 378.147:371

Тамара ПОЯСОК
М.Кременчук

Сучасний стан професійної підготовки майбутніх економістів у незалежній Україні

У статті висвітлено основні вимоги до сучасних фахівців економіки; акцентовано увагу на основних цілях підготовки економістів в умовах ринкового механізму господарювання; проаналізовано стан професійної підготовки майбутніх економістів в нашій державі; розглянуто основні заходи щодо розвитку економічної освіти в Україні.

Зараз в Україні відбуваються глибокі економічні зміни, які, насамперед, пов'язані з переходом народного господарства на ринкові механізми, що безумовно впливає на перебудову системи професійної освіти.

Л.І.Бондарева виділяє ознаки, характерні для ринкової економіки як економічної системи:

1. Вільний вибір програми виробництва і споживачів продукції.
2. Розміщення ресурсів і виробництва з урахуванням цін, утворених в результаті обміну між виробниками, споживачами, робітниками і власниками факторів виробництва.
3. Ринкові механізми регулювання і керівництва підприємницькою діяльністю.
4. Наведення порядку у виробництві в результаті дії саморегулюючого механізму.¹

Суспільству необхідні висококваліфіковані, конкурентоспроможні фахівці, яким притаманна економічна компетентність, ділова завзятість, здатність до ризику та прийняття ефективних і самостійних рішень. Оскільки ринкова економіка передбачає плюралізм, зростання ризику, розвиток конкуренції, постають нові вимоги до економічних кадрів:

- здатність до роботи в умовах багатоскладної економіки, функціонування організаційних утворень різних форм власності і господарювання;
- висока адаптованість до нових потреб підприємницької діяльності суб'єктів;
- здатність до впровадження інновацій і постійного самовдосконалення;
- здатність впевнено працювати за надзвичайних умов і успішно реалізувати антикризову політику;
- вміння використовувати в професійній діяльності комп'ютерну техніку, сучасні інформаційні технології та інші нововведення.

Таким чином, перехід України до ринкових відносин і формування багатоскладової економіки викликають необхідність підготовки висококваліфіко-

¹Бондарева Л.І. Особливості підготовки спеціалістів економічного фаху на сучасному етапі//Сучасні проблеми професійної підготовки фахівців: методичний аспект: Зб. Наук. Праць// проблеми сучасного мистецтва і культури. - К.: Науковий світ, 2001. - С.21.

ваних фахівців з економіки, що вимагає всебічної, науково обґрунтованої економічної освіти. Адже, економічна наука й освіта відіграють величезну роль у позитивних зрушеннях технологічного процесу в Україні. Тому підготовка фахівців з економіки повинна відповідати вимогам ринкових відносин, розробки і обґрунтування підходів до методики навчання економічних дисциплін на основі досягнень теорії навчання, використання матеріалів експериментального дослідження і творчого пошуку. Результатом навчання у вищій школі повинно бути не лише отримання стабільних та ґрунтовних знань та умінь, які не зводяться до чисто предметних. Основними цілями підготовки економістів в умовах дії ринкового механізму господарювання є:

- оволодіння студентами системою теоретичних знань в галузі економіки на рівні вимог світових стандартів;
- формування вміння здійснювати економічні аналізи та прогнози з урахуванням технологічних змін та інновацій в ринковій економіці;
- надбання інтелектуального потенціалу, необхідного для широкого вибору конкретних напрямів практичної діяльності в сучасних умовах;
- орієнтація на безперервне вдосконалення напрямів і методів професійної діяльності;
- стимулювання постійної зацікавленості студентів у подальшому професійному розвитку.

Таким чином, перед вищою школою України стоїть відповідальне завдання задоволення потреб суспільства у фахівцях з вищою економічною освітою, які спроможні розв'язувати складні соціально-економічні проблеми сьогодення і майбутнього.

В останні роки в Україні спостерігаються суттєві зрушення в розвитку економічної освіти. Згідно дослідження В.Боброва і Л.Каніщенка², за період 1985/86 - 1999/2000 навчальних років кількість вищих навчальних закладів освіти III - IV рівнів акредитації зросла із 146 до 315, у тому числі 223 - державної форми власності. Істотно змінилося співвідношення студентів за галузями знань - на перше місце вийшли економічні спеціальності (у відсотках): економіка - 25,9; інженерія - 24,2; право - 7,8; гуманітарні науки - 7,3. зазнала змін структура випуску спеціалістів: зріс відсоток фахівців з економічних спеціальностей, який у 2002 році становив близько 21 із загальної кількості випускників ВНЗ III - IV рівнів акредитації.

Розширилися можливості здобуття вищої економічної освіти за спеціальностями з урахуванням потреб ринкової економіки: економіка і підприємництво, менеджмент, маркетинг, банківська справа, бухгалтерський облік і аудит, фінанси, економічна кібернетика, міжнародна економіка та ін.

Вища економічна освіта в сучасний і, особливо, в перспективний період має відповідати здійсненню стратегічних пріоритетних завдань, пов'язаних зі здійсненням політики економічного зростання та докорінних соціальних зрушень. Економічна освіта на сучасному етапі розвитку України визначається завданнями переходу до демократичної правової держави, ринкової економіки, необхідності наближення її до світових тенденцій економічного і суспільного розвитку. Розвиток освіти відбувається в контексті загального процесу трансформації різних сторін суспільного життя, у тісному взаємозв'язку з пе-

²Бобров В., Каніщенко Л. Вища економічна освіта на сучасному етапі розвитку суспільства// Вища освіта України. - 2002. - №2. - С. 17.

ребудовою в інших сферах одночасно виступаючи для них джерелом забезпечення необхідним кадровим ресурсом.

4 грудня 2003 року було затверджено Концепцію розвитку економічної освіти, яка стала методологічною базою освітянської діяльності в умовах формування суспільства знань і соціально орієнтованої економіки. Вона визначає шляхи розв'язання нагальних проблем у сфері економічної освіти через розуміння її мети завдань, змісту і технологій. В Концепції зазначено основні заходи щодо розвитку економічної освіти в Україні:

- ступенева підготовка фахівців економічного спрямування;
- оптимізація структури спеціальностей та спеціалізацій;
- оптимізація мережі вищих навчальних закладів;
- удосконалення управління вищою економічною освітою;
- посилення економічної підготовки фахівців у неекономічних вищих навчальних закладах;
- удосконалення економічної освіти в школі;
- удосконалення стандартів вищої економічної освіти;
- науково-методичне забезпечення навчального процесу;
- упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу;
- удосконалення системи діагностики знань студентів та способів підвищення її об'єктивності
- впровадження результатів наукових досліджень в навчальний процес;
- підвищення конкурентоспроможності випускників та розвиток системи їх працевлаштування;
- розвиток видавничої справи;
- удосконалення роботи науково-методичних комісій;
- підготовка наукових і науково-педагогічних кадрів;
- вдосконалення фінансово-економічного механізму функціонування вищих навчальних закладів;
- інтеграція вищої економічної освіти у світовий простір³.

Випускники вищих економічних навчальних закладів, оволодіваючи здобутками світової економічної думки, повинні також концентрувати увагу на реаліях життя України, враховуючи всі суперечності багатоукладної та змішаної економіки. Розуміючи, які перешкоди гальмують економічний прогрес, вони повинні активно включатись в процес господарювання з метою подолання негативних явищ. Тому надзвичайно важливою є проблема розробки максимально наближених до наших умов економічної теорії та інших економічних дисциплін. Над вирішенням цієї проблеми плідно працюють економічні кафедри провідних вищих навчальних закладів, зокрема, Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Київського національного економічного університету, Київського національного торговельно-економічного університету, Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова, Міжрегіональної академії управління персоналом, Харківського державного університету ім. Карабіна, Тернопільської академії народного господарства, Дніпропетровського університету економіки та права та багатьох інших. Колективи вчених цих вищих навчальних закладів підготували фундаментальні

³Концепція розвитку економічної освіти в Україні//Освіта України. - 2004. - №6. - С.4-5.

підручники та навчальні посібники з основ економічної теорії, мікро- та макроекономіки, фінансів, проблем ринкової економіки тощо. Проведені ними міжнародні та всеукраїнські науково-практичні та методичні конференції стали вагомим внеском в удосконалення системи вищої економічної освіти.

Як свідчить історія, економічній освіті завжди належну увагу приділяли видатні українські просвітителі, письменники, передові педагоги. Так Г.Сковорода стверджував необхідність продуктивної праці, що відповідає особистій людській природі й забезпечує загальний добробут; у творах видатних письменників П.Гулака-Артемівського, Є.Гребінки, М.Гоголя та інших розкривалися нові ідеї та теорії суспільного життя, зокрема, соціально-економічного; Т.Г.Шевченко у багатьох своїх творах засуджував соціальні та господарські порядки самодержавно-кріпосницької імперії; дослідженням М.Драгоманова, К.Ушинського, І.Франка були притаманні глибокі знання економічної теорії, її законів і категорій; педагогічна діяльність А.С.Макаренка була спрямована, перш за все, на формування основ економічних знань, умінь і навичок у трудовому вихованні людини.

Зараз студентів з економічними спеціальностями випускає близько 150 вищих навчальних закладів України, пороте рівень їх підготовки викликає занепокоєння у роботодавців. Тому на сучасному етапі в системі вищої економічної освіти нагальною є проблема якості підготовки фахівців, яка втілює в собі всі види діяльності вищих навчальних закладів, навчальні і академічні програми, наукові дослідження, укомплектованість висококваліфікованими кадрами викладачів, пристосованість приміщень, сучасну матеріально-технічну базу, фінансування тощо.

В.Євтушевський⁴ основним здобутком вітчизняної вищої економічної освіти вважає те, що вона сприйняла багатоваріантність підходів до економічних проблем і тепер функціонує на засадах плюралізму. Тож не можна заперечувати той факт, що на зміну формалізованим і догматизованим знанням прийшли знання, одержані на базі застосування наукових положень різних економічних шкіл і напрямів, що вже саме по собі є значним досягненням.

Але за всієї значущості підвищення багатоваріантності підходів до економічних питань неупереджений розгляд показує, що гострою проблемою залишається одне з головних питань - чи може нині економічна освіта задовольняти потреби суспільства в фахівцях нового типу, здатних розв'язувати складні проблеми соціально-економічного розвитку у специфічних ринкових умовах? На жаль, досвід засвідчує, що відповідь на це питання переважно негативна. Тому одним з основних завдань вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців з економічних спеціальностей на етапі переходу господарських структур України до ринкових відносин є підготовка економістів нової генерації, вільних у своєму світосприйнятті від ідеологічних догм, які добре розуміють особливості сучасного і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку економіки нашої держави в контексті світових інтеграційних процесів.

Для майбутнього економіста професійно значущими є насамперед ті якості, які відповідають структурі майбутньої економічної професійної діяльності. Тому метою організації навчального процесу має бути формування у студен-

⁴Євтушевський В. Економічна освіта у вищій школі: здобутки та проблеми формування // Вища освіта України. - 2002. - № 2. - С. 86.

та певних якостей, які відтворюють професійні компетентності. Цієї мети можна домогтися лише тоді, коли студент сповна включається в навчальний процес, який спрямований на розкриття професійно значущих економічних завдань сьогодення.

Ми вважаємо доцільним виділення таких типів здібностей, які необхідно розвивати при підготовці майбутнього економіста у вищому навчальному закладі:

- конструктивні здібності, які пов'язані із здатністю проєктувати економічні ситуації і використовувати ті знання, які відповідають існуючій проблемі і спрямовані на вирішення конкретних запропонованих завдань;
- комунікативні здібності, спрямовані на здатність правильно будувати взаємовідносини зі своїми колегами і, в разі потреби, обминати конфліктні ситуації у міжособистісному спілкуванні;
- гностичні здібності, тобто здатність досліджувати загальний процес, професійну діяльність взагалі і результати власних досягнень у цьому процесі;
- організаторські здібності, які передбачають, перш за все, бажання працювати в колективі і вміння залучати колег до колективної праці під час вирішення завдань, де потрібен попередній колективний досвід.

Таким чином, провідними принципами підготовки економістів в Україні повинні стати інтеграційні процеси в сфері освіти, спрямовані на розкриття для кожного майбутнього фахівця соціально-педагогічних аспектів економічного виховання особистості, базуючись на досягненнях педагогічної науки та удосконаленні і розвитку змісту освіти. Тому одним з основних завдань економічної освіти є активізація шляхів підвищення ефективності економічної підготовки фахівців через формування професійно значущих якостей та підвищення і вдосконалення навчальної і практичної діяльності.

В сучасних умовах підготовка фахівців з економіки у вищих навчальних закладах невичинно удосконалюється. Зміст вивчення економічних дисциплін становить точно окреслене коло систематизованих знань, вмінь і навичок, що є основою для здобуття високої професійної підготовки та кваліфікації, формування майбутнього працівника на основі виховання всебічно розвиненої гармонійної особистості. Складність у визначенні змісту підготовки майбутніх економістів полягає в тому, що вони мають опанувати не лише сучасний рівень наукових знань, а й стан новітніх технологій та методик, а також питання організації і керування відповідними галузями господарства.

Науково-технічний прогрес, який наполегливо втручається в сучасне виробництво, вносить кардинальні зміни в характер і зміст багатьох видів праці, потребує оперативного перегляду ряду трудових функцій, кооперування цілої низки суміжних процесів, що в свою чергу породжує питання, які повинні вирішувати майбутні економісти. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми змісту економічної освіти, зумовленої динамічністю системи знань, постійно зростаючими вимогами соціального науково-технічного прогресу до підготовки кваліфікованих економістів в Україні. Тому зміст економічної освіти необхідно розглядати як систему економічних знань, певних навичок, вмінь, спрямованих на формування економічної свідомості майбутнього спеціаліста, його світогляду, поглядів

і переконань.

Н.І.Волкова виділяє чинники, від яких залежить формування економічного світогляду майбутнього фахівця:

- економічна політика держави, а також завдання, які стоять перед економікою сьогодні і в перспективі;
- мета економічного навчання взагалі та система економічних знань;
- професійні інтереси навчального закладу та взаємозв'язок навчального процесу з потребами суверенної України;
- майстерність викладачів та прагнення майбутніх спеціалістів отримати економічні знання;
- наявність матеріальної бази в сучасних вищих навчальних закладах⁵

Для забезпечення ринку праці України кваліфікованими економістами рівнів бакалавр, спеціаліст та магістр необхідне створення умов для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації економістів-практиків за допомогою сучасних засобів зв'язку та новітніх інформаційних технологій. На сучасному етапі розвитку України об'єктивною є потреба в створенні необхідних умов для забезпечення неперервної професійної освіти. Неперервність економічної освіти відкриває перед особистістю можливість постійно поглиблювати загальноосвітні та фахові економічні знання, сприяє досягненню цілісності й наступності у навчанні, перетворенню його у процес, що триває протягом усього життя людини.

Подальший розвиток системи економічної освіти в Україні вимагає подолання ряду суперечностей:

1. Між вимогами сучасного виробництва та якістю професійної підготовки майбутнього економіста.
2. Між незбалансованістю підготовки зайнятих у народному господарстві економічних кадрів з професійно-кваліфікаційною структурою виробництва.
3. Між соціальним замовленням на професійне навчання економістів високого рівня кваліфікації та рівнем реальної підготовки.
4. Між потребами ринкової економіки, що зросли, та якістю загальноосвітньої та професійної підготовки майбутніх економістів.
5. Між реальними характеристиками змісту економічного навчання у сучасних вищих навчальних закладах та потребами науково-технічного прогресу.
6. Між посиленням інтелектуалізації праці економіста та недостатньо скоординованим характером змін у сфері освіти.
7. Між змістом професійно-економічного навчання на різних рівнях підготовки фахівців та потребами виробництва у підготовці економістів широкого профілю в умовах інформаційно-технологічної революції.

Таким чином, зростання ролі особистості як професіонала і громадянина в удосконаленні господарського, соціального та культурного життя суспільства спонукає до розробки суттєво нових підходів до навчання і виховання майбутніх економістів. Водночас зростає необхідність визначення основних напрямів створення передумов щодо реалізації державної політики України в галузі професійної освіти з урахуванням досягнень науки, вітчизняного і сві-

⁵Волкова Н.І. Формування професійно значущих якостей в процесі підготовки майбутніх економістів // Сучасні проблеми професійної підготовки фахівців: методичний аспект: 36. наук. праць // Проблеми сучасного мистецтва і культури. - К.: Науковий світ, 2001. - С. 31 -35.

тового досвіду. Тому потребують всебічного розвитку і вдосконалення такі проблеми:

- пріоритетність економічної освіти, що передбачає випереджувальний характер її розвитку, нове ставлення суспільства до освіти;
- перетворення економічної освіти на важливий інструмент національного розвитку і гармонізації національних відносин;
- неперервність, багатоукладність та варіативність, що полягає створенні можливостей для вибору форм економічної освіти, навчальних закладів та засобів навчання;
- запровадження варіативного компонента змісту економічної освіти, диференціації та індивідуалізації навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Все це потребує нового матеріально-технічного забезпечення функціонування системності в підготовці майбутніх економістів. Поряд з цим сучасна соціально-економічна ситуація в Україні вимагає тіснішого об'єднання зусиль вузівської та академічної науки, спрямування їх на розв'язання такої трансформаційної моделі переходу до ринкових відносин, яка б забезпечувала стабільний відтворювальний процес і швидке економічне зростання.

Стаття надійшла до редакції 21.01.07

Тамара ПОЯСОК

Современное состояние профессиональной подготовки будущих специалистов в независимой Украине

Резюме

В статье освещены основные требования к современным специалистам в области экономики; акцентировано внимание на основных целях подготовки экономистов в условиях рыночного механизма хозяйствования; проанализировано состояние профессиональной подготовки будущих экономистов в нашем государстве; рассмотрены основные мероприятия относительно развития экономического образования в Украине.

Tamara POYASOK

The current state of the professional training of perspective specialists in independent Ukraine.

Summary

The article deals with the major requirements to the training of modern specialists in the sphere of economics; the attention is focused on the main objectives of the training of economists in the conditions of the market economy; the analysis of the state of professional training of perspective economists in our country is made; the main trends of the development of the economical education in Ukraine are considered.